

Рец. на: Maria Kałamajska-Saeed. Archiwum i biblioteka klasztoru brygidek w Grodnie. Inwentarz z 1925 r. i stan współczesny. (Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 2015), 229 s. (Seria wydawnicza “Dziedzictwo Kulturowe po Skasowanych Klasztorach”, t. 2) ISBN 978-83-87843-28-1 ISSN 2300-7885

Рец. на: Марія Каламайська-Саед, Архів і бібліотека монастиря бригідок у Гродні. Інвентар з 1925р. і сучасний стан (Вроцлав: Вроцлавське товариство любителів історії, 2015), 229 с. (Серія видавнича “Культурна спадщина зі знесених монастирів”, т. 2) ISBN 978-83-87843-28-1 ISSN 2300-7885 (польською мовою)

З метою всебічного, якомога повнішого, міждисциплінарного вивчення культурної спадщини ліквідованих монастирів у XVIII–XX ст. на теренах Речі Посполитої та Сілезії (а відповідно і українських земель), у Польщі від 2012 р. функціонує науково-дослідницький проєкт “Культурна спадщина колишніх монастирів на території Речі Посполитої та Сілезії, скасованих у XVIII–XIX ст.: доля, значення, інвентаризація” (*Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*)¹. Результати міжнародної міждисциплінарної наукової співпраці опубліковані у восьми томах періодичного видання “Hereditas Monasteriorum”², чотирьох томах збірників матеріалів конференцій³ та восьми томах у десяти книгах видавничої серії “Культурна спадщина після ліквідованих монастирів” наукового проєкту. Це, зокрема, публікації монографічних досліджень, таких як: 1) “Джерела і матеріали для досліджень касат монастирів на теренах Надвіслянського Помор’я і холмської землі XIX–XX ст.” (Пйотр Олінський, т. 1); 2) “Архів і бібліотека монастиря бригідок у Гродно. Інвентар 1915 р. і сучасний стан” (Марія Каламайська-Саїд, т. 2); 3) “Джерельні матеріали до історії камедульської юридики підваршавської Праги 1666–1717 рр.” (Лукаш Трусьцінський, Павел Клінт, т. 3); 4) “Pióro żadne nie jest w stanie wyrazić jej zalet”: Listy pro śmierć черниць до опатства бенедиктинок у Сандомирі в зібраннях

¹ Галина Русинська-Гертих, “Міждисциплінарна програма “Культурна спадщина колишніх монастирів на території Речі Посполитої та Сілезії, скасованих у XVIII–XIX ст.: доля, значення, інвентаризація” – можливості співпраці,” *Вісник Львівського університету. Серія “Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології”*, No. 8, (2014): 374–379.

² Із статтями цього періодичного видання можна ознайомитись за посиланням: <http://hm.kasaty.pl/o-czasopismie/> [отримано доступ 9 листопада 2015].

³ *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, ред. Marek Derwich. (Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 2014), т. 1–4, (Opera ad Historiam Monasticam Spectantiam, Series I, Colloquia, 8/I–IV).

дієцезіяльної бібліотеки Сандомира (1781–1897) (Анна Шилар, т. 4). Варто зазначити, що деякі із опублікованих видань доступні онлайн. Понад те, готуються до друку ще понад десяток видань (монографій та збірників праць) з історії культурної спадщини ліквідованих монастирів, переважно джерелознавчого характеру.

На прикладі другого тому цієї серії проаналізовано методологічні (археографічні, історико-джерелознавчі) підходи до публікації джерел з історії монастирів. Автором цього тому є Марія Каламайська-Саїд (1941 р.н.) – доктор історії, історик мистецтва, науковий співробітник Інституту Мистецтва Польської академії наук. Відома як укладач каталогів пам'яток культури, зокрема церковного мистецтва⁴.

Книгу “Архів і бібліотека монастиря бригідок у Гродні. Інвентар 1915 р. і сучасний стан” можна розглядати як приклад зразкового археографічного, джерелознавчого видання частини інвентарного опису одного із католицьких монастирів початку ХХ ст. У другій половині ХХ ст. архів та бібліотека жіночого монастиря бригідок⁵ у Гродно (нині місто на заході Білорусі) були практично повністю знищені (С. 7). Відповідно інвентарний опис 1925 р. є чи не єдиним джерелом, за допомогою якого можна дізнатись про монастирські архів та бібліотеку початку ХХ ст. Монастир у Гродно, закритий у 1950 р. (С. 8), перебував на теренах Російської імперії, а потім СРСР. Тобто згадане дослідження можна розглядати як матеріал для компаративістичних студій – для порівняння із монастирями, які перебували на українських землях в складі згаданих вище держав; порівняти із подібними джерелами, які уклалися на українських землях цього ж часу, з'ясувати спільне і відмінне у підходах до каталогізації архіву та бібліотеки в тогочасних чернечих осередках.

Марія Каламайська-Саїд опублікувала “*Katalog dokumentów spraw ogólnych klasztoru i książek pobrygidzkich*”, який зберігається в Литовському державному історичному архіві (Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas, ф. 694, оп. 5, спр. 831). За інвентарним описом 1925 р., Архів Гродненського монастиря був поділений на дві частини та десять відділів: 1) Документи конвенту бригідок гродненських; 2) Маєтки гродненських бригідок. Насамперед подано опис фундаційних актів (привілеї, підтвердження тощо). Опісля зазначено про внутрішній опис костелу і монастиря загалом (список церковних речей, господарського реманенту тощо), реєстр візитаційних книг, фінансові книги. Другий відділ – це детальні описи маєтностей кляштору, з інформацією про контракти, повідомлення, рахунки, листування з урядовими інстанціями, плани земельних ділянок – документів маєткового характеру монастиря. Декілька

⁴ Див. веб-сайт “Polska Akademia Nauk Instytut Sztuki”, отримано доступ 9 листопада 2015, <http://www.ispan.pl/pl/dzialalnosc-badawcza/zaklad-historii-sztuk-plastycznych/katalog-zabytkow-sztuki-w-polsce>.

⁵ Бригідки (Ordo Sanctissimi Salvatoris Sanctae Brigittae Sigles / Орден Найсвятішого Спасителя Святої Бригіди) – католицький чернечий жіночий орден, заснований у середині XIV ст.

справ у архіві бригідок у Гродно стосувались безпосередньо українських земель: 1) Книга-реєстр бригідок в Луцьку (*“Księga zamykająca w sobie imiona Najprzewielebniejszych Ksień i innych W. Panien zakonnych reguly S. Salwatora zakonu św. Matki Brygidy w klasztorze Łuckim od pierwszej tegoż klasztoru fundacji, t.j. od r. 1624 [nr 1317] oraz List imienny P.P. Brygidek klasztoru (1851 r.)”*); 2) Регула ордену бригідок, написана в Сокалі (*“Regulę Zbawiciela naszego Pana Jezusa Chrystusa pani Brygidzie z królestwa szwedzkiego podaną [...] pisaną w Sokalu roku Pańskiego 1619 [nr 1334]”*, С. 10).

Важливою складовою монографії є публікація інвентарного опису бібліотеки жіночого монастиря. Станом на 1925 р. у книгозбірні налічувалось 785 назв та приблизно 1 000 томів. Опис книг подано за такими параметрами: порядковий номер, рік видання, автор, назва книги, кількість примірників. Поділ книг здійснено на 13 рубрик, без алфавітного порядку. Крім того, Марія Каламайська-Саїд подала список книг, про які не вказано в публікованому інвентарі, але такі кодекси вона віднайшла. Загалом вдалося відшукати приблизно 130 кодексів (рукописів та стародруків) з колишнього кляштору бригідок у Гродно. Ці джерела зберігаються тепер у семи інституціях – наукових бібліотеках чи архівах, також у приватних колекціях. Публікація джерела супроводжується детальним коментуванням, в тому числі відомостями про віднайдені примірники книг, які ідентифіковані з публікованим джерелом (подаються тексти провенієнцій, маргінальних записів). Крім того, книжка ілюстрована титульними аркушами із власницькими записами деяких кодексів.

Науково-довідковий апарат складають покажчики. Насамперед це бібліографічний опис в алфавітному порядку рукописних та стародрукованих книг, згаданих в інвентарі, що полегшує пошук необхідного для дослідника титулу книжки. Також є іменний та географічний покажчики, в тому числі із назвами згаданими у провенієнціях. Незважаючи на зразкову джерелознавчу публікацію джерела немає тематичного огляду книгозбірні станом на цей період, нема ґрунтовного нарису історії, як було сформовано книгозбірню бригідок, хоча дослідниці вдалося віднайти стародруки і рукописи із провенієнціями. Загалом подібні видання можна розглядати як приклади для створення подібних археографічних, джерелознавчих публікацій із історії монастирської культурної спадщини на українських землях.

Іван АЛЬМЕС

Український католицький університет, м. Львів
e-mail: almes.ns@gmail.com

Ivan ALMES
Ukrainian Catholic University of Lviv